

Koncentrace směnečného rozkazního řízení – černá díra na spravedlnost

Concentration of the bill of exchange command proceeding - the black hole of the justice

autor: JUDr. Radim Chalupa, Ph.D. *

abstrakt

Cílem článku je analýza právní úpravy koncentrace směnečného rozkazního řízení, zhodnocení kladných a záporných dopadů uplatnění koncentračního principu řízení ve směnečném rozkazní řízení a formulace koncepčního návrhu de lege ferenda. Jádrem článku je popis, analýza a hodnocení ústavní konformity právní úpravy koncentrace směnečného rozkazního řízení, jakož i deklarace příznivých a nepříznivých dopadů aktuální podoby právní úpravy koncentrace směnečného rozkazního řízení na průběh řízení a postavení účastníků. Součástí textu je popis právní úpravy zjednodušených vybraných řízení podle práva SRN zaměřený na problematiku koncentrace řízení. Výsledky hodnocení právní úpravy koncentrace českého směnečného rozkazního řízení jsou takové, že právní úprava není zdařilá, neboť hlavní cíl uplatnění kontrakčního principu v řízení, jímž jest odstranění průtahů v řízení, není naplněn, přitom však koncentrace směnečného rozkazního řízení porušuje právo žalovaného na spravedlivý proces.

abstract

The aim of the article is to analyze the legal regulation of the concentration of the bill of exchange command proceeding, to evaluate the positive and negative impacts of the implementation of the principle of concentration into the bill of exchange command proceeding and to formulate the conceptual design of the regulation de lege ferenda. The article characterizes the constitutional level of the concentration of the bill of exchange command proceeding and declares the positive and negative impacts of the current form of legislation of the concentration on the proceeding and the status of the participants. A part of the article is a description of the legal regulation of the concentration of the proceeding under the law of Germany. The results of the evaluation of the legal regulation of the concentration of Czech adversarial proceedings are that the legislation is not successful because the main device of an implication of the contraction principle to the bill of exchange command proceeding, which is the elimination of delays in the proceedings, is not fulfilled yet, withal due to the implementation of the concentration of the proceedings in the actual form lead to the violations of rights of the parties to a fair trial.

klíčová slova

Směnečné rozkazní řízení, koncentrace řízení, směnečný platební rozkaz, námítky proti směnečnému platebnímu rozkazu, právo na spravedlivý proces

keywords

The bill of exchange command proceeding, concentration of the proceeding, bill order for payment, objections to the bill of exchange order for payment, right to a fair trial

Rozhodne-li soud v řízení o zaplacení směnečného nároku směnečným platebním rozkazem, je řízení doručení směnečného platebního rozkazu velmi striktně zkoncentrováno. Uvedené navození koncentrace dramaticky zhoršuje procesní postavení žalovaného, neboť omezuje dobu, během níž má žalovaný možnost vymezit svoji obranu proti uplatněnému směnečnému nároku, na dobu trvání námitkové lhůty. Délka námitkové lhůty je zákonem stanovena na 15 dní. Tuto lhůtu považuji za nepřiměřeně krátkou, neboť požadavky na kvalitu vymezení námitek jsou nastaveny tak přísně, že se lze setkat se situacemi, v nichž žalování ve směnečných rozkazních řízeních nezvládnou z objektivních důvodů svoji obranu procesně vymezit natolik kvalifikovaně, aby s touto mohli uspět. Po uplynutí námitkové lhůty nelze nedostatečně koncipovanou obranu v podobě námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu dodatečně sanovat podáním nových nebo doplňujících námitek. V řízeních o zaplacení směnky se tudíž lze setkat s případy, kdy se žalování nezvládnou ubránit proti uplatněnému směnečnému nároku pouze z procesních důvodů, jelikož v námitkové lhůtě nepodají dostatečně kvalifikované a úplné námitky, přičemž v rovině skutkové a hmotněprávní žalování důvodnou obranou disponují.

Korektní procesní právo by mělo do řízení vnášet tak zásadní negativní element, jež účastníkům řízení znemožňuje dosáhnout výsledku řízení, který odpovídá obsahu jejich subjektivních práv, jen ve zvlášť odůvodněných případech a způsobem, jenž v maximální možné míře šetří právo těchto účastníků řízení na spravedlivý proces. Jsem přesvědčen o faktu, že koncentrace směnečného rozkazního řízení nepředstavuje důvodné a opodstatněné omezení možnosti žalovaného vznést obranu proti uplatněnému směnečnému nároku; neváhám použít ani tak silná slova, že koncentrace směnečného rozkazního řízení má povahu neodůvodněné šikany žalovaného, kterou nelze spojovat s žádným následkem příznivě ovlivňujícím rychlost nebo kvalitu řízení. Jediným důsledkem koncentrace směnečného rozkazního řízení je zásadní vychýlení rovnováhy procesních práv a povinností ve prospěch žalobce, potlačení principu rovnosti zbraní a vydávání věcně neuspokojivých rozhodnutí, která žalovaným ukládají povinnost zaplatit směnečný dluh a nahradit náklady řízení, přestože žalovaný ze směnky buď není zavázán, nebo existuje jiná okolnost, jež žalovanému poskytuje důvodnou obranu proti uplatněnému směnečnému nároku, a to i v situacích, v nichž žalovaný k řízení nepřistupuje zjevně nedbale a není tudíž dán důvod pro navození sankčního procesního následku v podobě kontumace řízení.

Projevy koncentrace v nalézacím řízení

Koncentrační princip se v podobě zakotvení prekluzivních lhůt, v nichž lze tvrdit skutkové okolnosti nebo označit důkazy, uplatňuje jen ve sporném řízení. Celý výklad koncentrace řízení bude tudíž vztažen pouze ke spornému řízení. Budu-li dále v textu zmiňovat soudní řízení, budu mít na mysli (nevyplyne-li z kontextu něco jiného) výlučně řízení sporné.¹ Uvedené konvenuje s faktem, že předmětem článku je koncentrace směnečného rozkazního řízení, neboť směnečné rozkazní řízení je specifickou částí sporného nalézacího řízení.

Ve sporném nalézacím řízení se uplatnění koncentračního principu projevuje různými způsoby. Jedná se o koncentraci:

- procesních námitek,
- tvrzení skutečností a označování důkazů při zjišťování skutkového stavu,
- tvrzení skutečností při uplatnění obrany proti směnečnému (šekovému)

platebnímu rozkazu.

¹ Budu tak činit z důvodu zpřehlednění textu – abych nemusel neustále při každé zmínce o soudním řízení pokaždé uvádět, že se jedná o řízení sporné.

Přestože se v úvaze hodlám zaměřit na koncentraci směnečného (šekového) rozkazního řízení, považuji za vhodné alespoň stručně popsat ostatní projevy koncentrace řízení.

Koncentrace procesních námitek

Koncentrace procesních námitek se projevuje časovým ohraničením části řízení, v níž lze uplatnit námitky procesního charakteru, a to námitku místní nepříslušnosti, námitku podjatosti, námitku nedostatku pravomoci soudu z důvodu uzavření rozhodčí smlouvy nebo rozhodčí doložky a námitku místní nepříslušnosti podávané v rámci směnečného rozkazního řízení.

Koncentrace tvrzení skutečností a označení důkazů při zjišťování skutkového stavu

Koncentrace tvrzení skutečností a označení důkazů při zjišťování skutkového stavu se uplatňuje jednak v podobě časového omezení možnosti tvrdit skutkové okolnosti a označit důkazní prostředky do konce přípravného jednání nebo do konce prvního jednání ve věci, jednak v podobě neúplné apelace.

První skutková koncentrace

Koncentraci řízení projevující se omezením možnosti tvrdit skutkové okolnosti a označit důkazní prostředky do konce prvního jednání ve věci resp. přípravného jednání (bylo-li nařízeno) budu dále v textu pro zjednodušení označovat jako první skutkovou koncentraci řízení.²

Podstatou první skutkové koncentrace řízení je časové omezení účastníků řízení tvrdit skutkové okolnosti a označit důkazní prostředky. Limitním okamžikem pro uvedené procesní aktivity je konec přípravného jednání (bylo-li nařízeno) nebo konec prvního jednání ve věci (byla-li příprava jednání uskutečněna bez využití přípravného jednání). V řízení lze přihlížet jen ke skutkovým okolnostem tvrzeným a k důkazním návrhům učiněným do skončení přípravného jednání resp. prvního jednání ve věci. Dobu, během níž lze účinně tvrdit skutečnosti a označovat důkazní prostředky, může soudce prodloužit na dobu trvání lhůty, kterou případně účastníkům poskytne.

K později tvrzeným skutečnostem nebo označeným důkazním prostředkům lze výjimečně přihlídnout i poté, co bylo řízení zkoncentrováno.³

Neúplná apelace

Neúplná apelace soustřeďuje možnost tvrdit skutkové okolnosti a označit důkazy do řízení před soudem prvního stupně, když činí nepřípustnými skutkové přednesy a důkazní návrhy učiněné poté, co soud prvního stupně vyhlásí rozhodnutí ve věci samé. Limit pro přednes skutkových tvrzení a označení důkazních návrhů lze v případě naplnění některé ze zákonných výjimek překročit. Koncentrace řízení v podobě neúplné apelace odpovídá podstatě odvolacího řízení, které je určeno k přezkumu a odstranění pochybení, jichž se případně dopustil soud první stupně.

Koncentrace tvrzení skutečností při uplatnění obrany proti směnečnému platebnímu rozkazu

Na tomto místě se dostávám k samotné podstatě úvahy, tedy k popisu, analýze a hodnocení koncentrace směnečného rozkazního řízení. Vzhledem k faktu, že řízení o

² Označení „první skutková koncentrace“ jsem zvolil proto, že se jedná o první ze dvou projevů koncentrace řízení ovlivňující proces zjišťování skutkového stavu.

³ Například směřují-li ke zpochybnění věrohodnosti provedených důkazních prostředků nebo nebylo v možnostech účastníka řízení tyto včas (před navozením koncentrace) uvést.

zaplacení šeků se téměř nevedou, budu dále popisovat jen směnečné rozkazní řízení, přestože je upraveno společně s rozkazním řízením šekovým; učiním tak z důvodu zjednodušení popisu řízení a formulací, neboť považuji za zbytečné opakovaně zmiňovat šekové rozkazní řízení, které v praxi nenalézá žádné vyjádření v podobě konkrétních sporů.

Koncentrace tvrzení skutečností při uplatnění obrany proti směnečnému platebnímu rozkazu

Podstata a podoba koncentrace směnečného rozkazního řízení

Koncentrace tvrzení skutečností při uplatnění obrany proti směnečnému platebnímu rozkazu spočívá v omezení možnosti žalovaného, vůči němuž byl vydán směnečný platební rozkaz, vymezit svoji obranu proti uplatněnému směnečnému nároku. Uvedené omezení má časový charakter. Žalovaný má právo koncipovat obranu proti uplatněnému směnečnému nároku jen v průběhu námitkové lhůty. Dříve než se budu zabývat popisem omezení možnosti námítky vymezit, považuji za nezbytné alespoň jednou větou konstatovat požadavky na způsob vymezení námitek. Z podstaty věci vyplývá, že námítky musí být vymezeny skutkovými tvrzeními konstatujícími okolnosti, které odůvodňují neexistenci uplatněného směnečného nároku nebo nedůvodnost jeho uplatnění. Vymezení námítky musí být natolik určité a konkrétní, aby skutkové tvrzení, na něž žalovaný staví svoji obranu, nebylo zaměnitelné s jiným skutkem.⁴ Procesní obrana proti směnečnému platebnímu rozkazu je upravena stejně jako směnečný platební rozkaz (a vlastně téměř celé směnečné rozkazní řízení) v ustanovení § 175 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen „OSŘ“). Ustanovení § 175 OSŘ uvádí, že soud vydá směnečný platební rozkaz, v němž žalovanému uloží, aby do 15 dnů zaplatil požadovanou částku a náklady řízení nebo aby v téže lhůtě podal námítky, v nichž musí uvést vše, co proti platebnímu rozkazu namítá s tím, že pozdě podané námítky nebo námítky, které neobsahují odůvodnění, soud odmítne.

Koncentrace navozená vydáním směnečného platebního rozkazu je koncentrací výlučně skutkovou, neboť žalovaného omezuje jen v rovině vymezení námitek. Na označení důkazních prostředků koncentrace směnečného rozkazního řízení nedopadá; žalovaný podavší námítky proti směnečnému platebnímu rozkazu má prostor k označení důkazních prostředků do konce prvního jednání ve věci, jak vyplývá z ustanovení § 118b OSŘ (viz první skutkovou koncentraci).

Požadavky na vymezení námitek

Tvrdomost procesního režimu směnečného rozkazního řízení vůči žalovanému je umocněna faktem, že obrana musí být uplatněna úplně a přesně. Z. Kovařík k vymezení námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu uvádí: „Z hlediska obsahového nepostačuje, aby žalovaný jen sdělil, že vznáší námítky proti směnečnému platebnímu rozkazu, ale musí je odůvodnit, to znamená alespoň stručně sdělit soudu důvody, které jej vedou k tomu, že odmítá podle směnečného platebního rozkazu plnit. Stručnost ovšem nemůže být na újmu určitosti, protože námítky vlastně vytvářejí rámec pro další projednávání věci a vymezují otázky, které bude muset soud posoudit.“⁵

Žalovaný má k dispozici jen poměrně krátkou dobu na vyhotovení námitek. Kriteria pro řádné vymezení obrany musí být přítomna naplněna již v námitkové lhůtě. Není namístě

⁴ Viz usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 29.9.2003, sp.zn. 5 Cmo 353/2003, v jehož odůvodnění vrchní soud konstatoval, že: „Nelze připustit z tohoto hlediska, aby námítky byly tak flexibilní, že by mohly případně umožňovat, aby v průběhu námitkového řízení jim byla podsouvána opakovaně stále nová a zcela odlišná skutková tvrzení.“

⁵ KOVAŘÍK, Zdeněk. Uplatňování práv v souvislosti se směnkami a šeky v soudním řízení. *Bulletin advokacie*, Česká advokátní komora v Praze, 2010, č. 10. s.16.

kritizovat požadavek, aby byla obrana žalovaného proti uplatněnému směnečnému nároku řádně substancována. Skutkové okolnosti, na nichž žalovaný staví svoji obranu, musí být popsány tak, aby byly nezaměnitelně odlišeny od případných jiných skutečností. Neexistuje však žádný rozumný důvod, pro nějž by případná neurčitost námitek nemohla být odstraněna upřesněním nebo doplněním po uplynutí námitkové lhůty stejně, jako je tomu například u žaloby (i žaloba musí být dostatečně substancována, požadavku zákona na vyličení rozhodných skutkových okolností však žalobce může vyhovět dodatečně do konce lhůty dané žalobci soudem ve výzvě k odstranění vad podání). Krátká námitková lhůta a požadavek na precizní vymezení obrany již v průběhu lhůty ženou žalované do pasti, z níž pro ně často není úniku. Je mnoho řízení o zaplacení směnky, v nichž je obrana žalovaného složitá a vyžaduje komplikovaný, přesto však přesný popis rozhodných skutkových okolností. V takových situacích jsou žalovaní v nemalém počtu případů odsouzeni k neúspěchu v řízení navzdory faktu, že mají k dispozici důvodnou obranu, jen z toho důvodu, že svoji obranu (ne pro svoji neschopnost nebo pro laxní přístup, ale v důsledku složitosti případu a především nekorektní právní úpravy) nezvládli řádně uplatnit ve stanovené lhůtě.

Doplnění a dotvrzení námitek

Po uplynutí námitkové lhůty nelze vznášet nové námitek. V této podobě je koncentrace směnečného rozkazního řízení koncipována zákonem. Rozhodovací praxe soudů dospěla k postoji, že již podané námitek lze doplnit, nikoli však do té míry, že by tímto doplněním byla uplatněna taková obrana, které nebyla vymezena již v námítkách. Na tomto místě považuji za vhodné uvést, že porevoluční rozhodování soudů o míře koncentrace směnečného rozkazního řízení zaznamenalo nepřehlédnutelný vývoj. První polovina devadesátých let se odvíjela v celkem mírném postoji soudů k požadavkům na prvotní vymezení námitek. Významný zlom nastal okolo roku 1997, kdy soudy při rozhodování o podobě koncentrace směnečného rozkazního řízení významně přitvrdily. Nejvyšší míry rigidity nabylo rozhodování soudů v období okolo let 2000 až 2008 – v této době soudy nepřipouštěly možnost k podaným námítkám doplnit byť jediné slovo. Přibližně po deseti letech nasměroval Nejvyšší soud ČR rozhodování v otázce možnosti doplnit námitek k jistému uvolnění⁶ Uvedené rozhodnutí odstartovalo proces, jenž vyústil ve stávající postoj soudů k možnosti rozšířit či doplnit podané námitek; v rámci tohoto mírnějšího pohledu otevřela aktuální rozhodovací praxe soudů⁷ žalovaným cestu k doplnění již podaných námitek. Nedotčen zůstal zákaz podat nové námitek.

Rozhodovací praxe soudů dovodila možnost doplňovat námitek. Za zásadní považuji vymezení pojmu „doplnění námitek“. Nejvyšší soud ČR v aktuálně určujícím rozhodnutí sp. zn. 29 Cdo 4711/2008 ze dne 29. září 2010 používá pojem doplnění námitek. Přiznám se, že mi jako přesnější připadá rovněž rozhodovací praxí soudů používaný pojem dotvrzení námitek, jelikož toto označení v sobě zahrnuje tu rovinu, že žalovaný tímto procesním postupem dovymezuje obranu již tvrzenou. Dotvrzením (přípustným doplněním) námitek je

⁶ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 31.3.2009, sp.zn. 29 Cdo 2270/2007 v jehož odůvodnění soud uvedl, že pokud žalovaná námitku zaplacení dluhu po uplynutí námitkové lhůty konkretizovala tvrzením, jímž sdělila datum a způsob platby a konkrétní částku, již uhradila, nejde z pohledu ustanovení § 175 OSŘ o novou a tudíž opožděnou námitku (odůvodnění rozhodnutí není citováno doslovně).

⁷ Aktuální postoj Nejvyššího soudu ČR k možnosti postlhůtního vymezení obrany proti směnečnému platebnímu rozkazu charakterizuje rozhodnutí sp. zn. 29 Cdo 4711/2008 ze dne 29. září 2010, jež v právní větě uvádí: „V důsledku zásady koncentrace řízení o námítkách proti směnečnému platebnímu rozkazu žalovaný nemůže po uplynutí lhůty k podání námitek uplatňovat takovou obranu, která nebyla uvedena již v námítkách.

Nic však žalovanému nebrání v tom, aby i v této fázi řízení uváděl nové skutečnosti, jež mohou mít podle jeho názoru význam pro posouzení důvodnosti obrany, kterou v námítkách již řádně uplatnil. Pokud takové skutečnosti směřují jen k doplnění dříve uplatněné námitek, pak je nelze považovat za námitek nové – opožděné, k nimž by již soud nesměl přihlížet.“

třeba rozumět takové rozšíření skutkových tvrzení vymezujících obranu proti směnečnému nároku přiznanému směnečným platebním rozkazem, které respektuje limit v podobě zákazu přípustění takových nových tvrzení, v jejichž důsledku by byla uplatněna nová dosud neuvedená obrana. Přípustným je nezbytně doplnění námitek v podobě upřesnění původních tvrzení; i v tomto případě je však nezbytné respektovat limit, že doplněním nelze měnit podstatu námítka.

Nepřípustným je takové doplnění námitek, které má podobu uplatnění nové námítka nebo sdělení nových skutkových tvrzení, které sice doplňují již podanou námitku, nicméně tuto kvalitativně mění - například modifikují podstatu námítka nebo sanují procesní nedostatečné uchopení námítka (námitku neobsahující potřebné odůvodnění doplní o tvrzení, v jejichž důsledku se námitka stane řádně substancovanou). Za dotvrzení (přípustné doplnění), a upřesnění námitek považují uvedení takových skutkových tvrzení, které jen přidávají podrobnosti k obraně ve své podstatě již úplně koncipované nebo doplňují vymezení podstaty obrany, pokud se tímto doplněním nemění povaha námítka (z původní námítka se nestává námitka jiná). Nepřípustným je tedy uplatnění takových skutkových tvrzení, které představují podání nové dosud v námitkách neobsažené obrany nebo předložení obrany, která sice uplatněna byla, nikoli však v podobě, v níž by byla způsobilá vést ke zrušení směnečného platebního rozkazu. K dotvrzení či upřesnění je tedy způsobilá jen dostatečně vymezená námitka. Dotvrzením či upřesněním námítka nemůže být tvrzení, jež:

- námitku mění v námitku jinou,
- dává námitce nový zásadní obsah nebo novou kvalitu,
- by mělo překlenout původní nedostatečné vymezení obrany, v důsledku čehož by se z námítka nedostatečně odůvodněné a tudíž neprojednatelné měla stát námitka projednatelná.

Výjimky z uplatnění koncentračního principu

Ve vztahu k výjimkám z uplatnění koncentračního principu v rámci směnečného rozkazního řízení je třeba uvažovat ve dvou rovinách:

- zda se koncentrace uplatní ve vztahu ke všem námitkám (ke všem druhům obrany) či nikoli a
- zda se koncentrace uplatní za všech okolností.

Uplatnitelnost koncentračního principu vůči jednotlivým námitkám

Ohledně podřízení či nepodřízení námitek koncentraci směnečného rozkazního řízení je namísto uvést, že se koncentrace řízení zakotvená ustanovením § 175 OSŘ neuplatňuje bezvýjimečně. Existují totiž námitky, které lze uplatnit i po uplynutí námitkové lhůty. Jedná se o úzký výčet námitek, jenž nic nemění na podstatě hodnocení tohoto projevu směnečného rozkazního řízení a který koncentraci směnečného rozkazního řízení nečiní méně nepřijatelnou.

Rozhodovací praxe soudů dovodila, že se směnečné rozkazní řízení nekonzcentruje v rovině uplatnění poměrně úzkého výčtu námitek. Jedná se o:

- některé procesní námitky

Zejména jde o námitky nedostatku procesních podmínek.⁸

⁸ Uvedené vynětí námitek nedostatku procesních podmínek vyplývá například z rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 32 Cdo 20/2000 ze dne 14.3.2000, jehož právní věta zní: „Námitka, že bylo porušeno ustanovení § 155 odst. 2 písm. a) o.s.ř., nepředstavuje námitku nedostatku podmínky řízení, a proto se na ni vztahuje ve směnečném řízení zásada koncentrace řízení.“ Nepřímé konstatování o nepoužití koncentračního principu vůči námitkám nedostatku procesních podmínek (podmínek řízení) je doplněno explicitním konstatováním

Jedná se o vhodné řešení, neboť koncentrace směnečného rozkazního řízení je ve své podstatě koncentrací skutkovou, měla by tedy být uplatněna jen vůči skutkovému vymezení obrany proti uplatněnému nároku, nikoli vůči námitkám procesního charakteru. Rovněž rozhodovací praxe pak z popsáného režimu námitek nespádajících pod režim koncentrace vyňala námitku nedostatku místní nepříslušnosti soudu.⁹

Na tomto místě považuji za vhodné doplnit, že některé z předmětných procesních námitek jsou koncentrovány v rámci režimu koncentrace procesních námitek (podjatost, místní nepříslušnost, nedostatek pravomoci způsobený rozhodčí smlouvou nebo doložkou).

- nesamostatné námitky

Nesamostatnými jsou námitky, které samy o sobě nepředstavují věcnou obranu v podobě důvodu atakujícího existenci uplatněného směnečného nároku nebo důvodnost uplatnění tohoto nároku, nejsou tudíž způsobilé přinést samostatně bez uplatnění další námitky zrušení směnečného platebního rozkazu. Nesamostatné námitky jsou jen prostředkem, jenž žalovanému otevírá cestu k uplatnění některé relativní námitky, zpravidla námitky kauzální (např. neexistence směnkou zajištěné pohledávky) nebo námitky excesivního vyplnění blankosměnky. Za nesamostatné považuji námitky:

- námitku zlé víry při nabývání směnky,
- námitku hrubé nedbalosti při nabývání směnky,
- námitku vědomého jednání na škodu dlužníka při nabývání směnky,
- námitku zlé víry nebo hrubé nedbalosti při nabývání směnky,
- námitku podindosace směnky,
- námitku cesse směnečné pohledávky a
- námitku zastřené prokuraindosace směnky (indosace směnky „na oko“).

K nesamostatným námitkám považuji za nezbytné uvést, že rozhodovací praxe výslovně (v rámci publikovaného rozhodnutí) dovodila vynětí z koncentrace jen u jedné z uvedených námitek, a to u námitky vědomého jednání na škodu dlužníka při nabývání směnky.¹⁰

Ve zmíněném rozhodnutí je důvod vynětí této námitky z koncentrace popsán tak, že nejde o samostatnou námitku, ale jen o skutečnost, která – je-li prokázána – umožňuje úspěšně uplatnit jiné námitky, které však již musí být včas uplatněny.¹¹ Všechny nesamostatné námitky by však měly mít z pohledu podřízení koncentračnímu principu shodný režim, neboť mají stejnou podstatu – otevření cesty k uplatnění relativní věcné námitky.

Uplatnitelnost koncentračního principu ve specifických situacích

Odpověď na otázku, zda se ve směnečném rozkazním řízení uplatní koncentrace včleněná do procesního režimu rozkazní podoby řízení o zaplacení směnky ustanovením § 175 OSŘ za všech okolností, nebo zda zákon pamatuje na situace hodné zvláštního zřetele, v nichž se koncentrační princip neuplatní, je prostá. Koncentrace směnečného rozkazního řízení

obsaženým v odůvodnění rozhodnutí, z něhož vyjímám následující pasáž: „Takovými námitkami jsou pouze námitky, které poukazují na nedostatky, pro které, jestliže je soud v řízení shledá a nedojde-li k jejich odstranění, nemůže ve věci rozhodnout. Takovými námitkami jsou např. námitka nedostatku pravomoci soudu, námitka jeho věcné nepříslušnosti, námitka rei iudicatae, námitka litispence, námitka nedostatku způsobilosti být účastníkem řízení, apod.“

⁹ S rozhodovací praxí soudů, v jejímž rámci není ve vztahu k námitce místní nepříslušnosti uplatňován koncentrační princip jsem se seznámil v rámci svojí advokátní praxe; nepodařilo se mi najít žádné publikované rozhodnutí, jímž by bylo možné tuto informaci podpořit.

¹⁰ Viz rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 12.1.1999, sp.zn. 5 Cmo 497/98.

¹¹ Tamtéž.

je netvrdší skutkovou koncentrací, které OSŘ používá jako nástroje regulace průběhu řízení, neboť se uplatní bez ohledu na cokoli.

Zatímco všechny ostatní skutkové koncentrace pamatují na zvláštní situace, jež tvrdost uplatnění koncentračního principu změkčují, úprava koncentrace směnečného rozkazního řízení si s tvrdostí možných dopadů na žalovaného hlavu neláme. Koncentrace řízení spočívající v neúplné apelaci se neuplatní celkem v devíti situacích. První skutková koncentrace je prolomena méně výjimkami než neúplná apelace (některé zcela zásadní výjimky postrádá), přesto však její tvůrci pochopili, že v řízení nastávají okolnosti, za nichž uplatnění koncentračního principu není namístě. Podle zákona není řízení zkoncentrováno skončením prvního jednání ve věci (přípravného jednání) celkem v pěti situacích, judikatura pak dovodila ještě jeden důvod pro neuplatnění koncentračního principu.

Koncentrace směnečného rozkazního řízení se uplatní vždy bez ohledu na specifika vývoje sporu. Koncentrace směnečného rozkazního řízení nepřipouští reakci na následné počínání žalobce (např. na převod směnky uskutečněný po uplynutí námitkové lhůty). Tato podoba skutkové koncentrace se tedy uplatňuje v tak tvrdé podobě, že jí snadno konkuruje i ta nejpevnější žula.

Koncentrace směnečného rozkazního řízení a právo na spravedlivý proces

Požadavek na spravedlivé postavení žalovaného v řízení o zaplacení směnečného nároku není jen otázkou pocitovou. Nejde jen o fakt, že je namístě, aby řízení bylo spravedlivé. Právo na spravedlivé řízení je ústavním právem, jež je zakotveno Listinou základních práv a svobod. Dle čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod jsou si všichni účastníci v řízení rovni; z tohoto ustanovení vyplývá princip rovnosti zbraní.

Ve výčtu komponent práva na spravedlivý proces nelze princip rovnosti zbraní přehlédnout. Podstatou tohoto principu je garance, že obě strany sporu mají možnost využít v řízení stejné procesní prostředky k prosazení zaujímaného procesního postoje. Jednou ze složek principu rovnosti zbraní je vyvážené uspořádání práva účastníků řízení tvrdit rozhodné skutkové okolnosti. Žalobce má právo tvrdit skutkové okolnosti, od nichž odvozuje svůj nárok, žalovaný je oprávněn tvrdit skutkové okolnosti, na nichž staví svoji obranu. Řízení lze považovat za spravedlivé v případě, že žalobce i žalovaný mají stejný prostor a mají k dispozici alespoň obdobné prostředky k přednesu uvedených skutkových tvrzení.

Koncentrace směnečného rozkazního řízení však požadavek na vyvážené postavení stran nerespektuje; je koncipována tak, že jednu ze stěžejních fází řízení poskytujících prostor pro obranu žalovaného soustřeďuje do patnáctidenní námitkové lhůty, tedy do velmi krátkého úseku řízení, což bez diskuse znamená, že navozuje výraznou asymetrii v procesních právech účastníků řízení, a to v neprospěch žalovaného. Zatímco žalobci je v rámci směnečného rozkazního řízení prostor pro uplatnění práva tvrdit skutkové okolnosti omezen až koncentrací navozovanou v důsledku uplatnění § 118b OSŘ, když ukončení možnosti tvrdit skutečnosti je pro žalobce spojeno nejdříve s uplynutím prvního jednání ve věci (případně přípravného jednání), žalovaný je v řízení, v němž bylo vůči němu rozhodnuto směnečným platebním rozkazem, při svých skutkových přednesech omezen mnohem výrazněji a mnohem dříve. Vůči žalovanému se směnečné rozkazní řízení koncentruje již uplynutím námitkové lhůty, po němž už žalovaný ve směnečném rozkazním řízení nemá možnost skutková tvrzení, na nichž zakládá svoji obranu, tvrdit. Žalobce má tedy možnost tvrdit ve směnečném rozkazním řízení skutkové okolnosti o několik měsíců (a někdy i let) déle, než žalovaný. Právní režim zakotvený ustanovením § 175 OSŘ tudíž zcela zásadně porušuje princip rovnosti zbraní, neboť žalovaný ve směnečném rozkazním řízení nemá zdaleka stejné možnosti při prezentaci rozhodných skutkových tvrzení jako žalobce. Patnáct dní žalovaného oproti měsícům a rokům žalobce; jsem přesvědčen o faktu, že stav, jenž lze označit jako rovnováha zbraní, má výrazně odlišnou podobu.

Součástí principu rovnosti zbraní je i možnost vyjádřit se ke skutkovým tvrzením protistrany. Spravedlivé řízení musí být vedeno tak, aby účastník řízení dostal příležitost seznámit se s procesními podáními protistrany, a to zejména s podáními, jež obsahují skutková tvrzení a označení důkazů, a na tato podání odpovídajícím způsobem reagovat. Směnečné rozkazní řízení tuto možnost žalovanému neposkytuje. Žalovaný má ve směnečném rozkazním řízení možnost reagovat na skutková tvrzení žalobce obsažená v žalobě, byť je tato možnost časově významně omezena. Následně OSŘ žalobci poskytuje možnost reagovat na skutková tvrzení žalovaného, jež tvoří námitky, novými skutkovými tvrzení. Žalovaný však již možnost reagovat skutkovými tvrzeními na žalobcovu repliku nemá. Žalobce tedy má možnost přinášet po uplynutí námitkové lhůty nová skutková tvrzení a otevírat tím nové roviny relevantního skutkového stavu. Žalovaný je však v rovině skutkového vymezení obrany „přikurtován“ v pozici, kterou si vytvořil námitkami. Od popsání uspořádání možností tvrdit skutečnosti vede ke spravedlivému řízení hodně dlouhá cesta. Žalobce je oprávněn po uplynutí námitkové lhůty se směnkou, z níž vyvozuje uplatněný směnečný nárok, disponovat. Žalovaný však na změnu okolností navozenou například převodem směnky reagovat nemůže.

Závěrem úvahy o ústavní konformitě směnečného rozkazního řízení mi nezbyvá než konstatovat, že pojmovým znakem tohoto typu řízení je nerovnost zbraní, která žalobci přiznává právo tvrdit skutkové okolnosti po celou dobu řízení (nebo alespoň do konce prvního jednání ve věci) a žalovanému jen do konce námitkové lhůty. Takto koncipovaný průběh směnečného rozkazního řízení je ve své podstatě nespravedlivý vůči žalovanému a porušuje právo žalovaného na spravedlivý průběh řízení.

Koncentrace směnečného rozkazního řízení a věcně uspokojivé rozhodnutí, legitimní smysl a účel koncentrace řízení

Má-li civilní řízení naplňovat smysl svojí existence, musí vést k vydání takového meritorního rozhodnutí, které bude založeno na zjištěném skutkovém stavu, jenž se od stavu skutečného bude v zásadních otázkách lišit jen ve zvlášť odůvodněných případech.

Výsledkem dobře koncipovaného řízení je věcně uspokojivé rozhodnutí vydané v přiměřené lhůtě. Věcně uspokojivým je jen takové rozhodnutí, které v co nejvyšším možném rozsahu odpovídá skutečnému skutkovému stavu. Jakákoli formalizace řízení, která meritorní rozhodnutí odklání od skutečného skutkového stavu, limituje uspokojivost rozhodnutí.

Formalizaci vnášející do výsledku řízení formální pravdu na úkor materiální pravdy lze v rámci kultivovaného civilního procesu v řízení přiznat povahu určujícího faktoru jen ve zvlášť odůvodněných případech. Koncentrace řízení je přitom typickým příkladem akcentace formy na úkor obsahu, která možnost úplného zjištění skutkového stavu významně omezuje.

Jak jsem již uvedl, je koncentrace řízení typickým případem upřednostnění formalizujících limitů omezujících možnost zjistit skutkový stav úplně. Uplatnění koncentračního principu v řízení je nezbytné považovat za natolik významný zásah do procesu řádného zjišťování skutkového stavu, že je nezbytné považovat za zcela legitimní požadavek, aby řízení bylo koncentrováno jen ze zvlášť závažných důvodů. Nenapadá mne jiný důvod, kterým lze ospravedlnit uzavření možnosti tvrdit skutečnosti na obranu proti uplatněnému nároku, než je zamezení takových procesních aktivit žalovaného, které mají za následek průtahy v řízení.

Koncentrace směnečného rozkazního řízení a průtahy v řízení

Standardní průběh směnečného rozkazního řízení je takový, že soud vydá a doručí směnečný platební rozkaz, čímž je prostor žalovaného koncipovat obranu proti uplatněnému směnečnému nároku skutková tvrzení limitován na 15 dní; poté soud nařídí k projednání

námitek jednání. Na tomto místě nezbyvá než upozornit na fakt, že námitky jsou projednávány ve lhůtě, jež se ani vzdáleně nepřibližuje délce námitkové lhůty. Námitky jsou projednávány zpravidla až několik měsíců (někdy dokonce až několik let) po uplynutí námitkové lhůty.

Koncentrace obrany proti směnečnému platebnímu rozkazu by snad mohla být alespoň částečně opodstatněná v případě, že by námitky byly projednány v obdobné lhůtě, v níž žalobce musel uplatnit svoji obranu. Pokud by soud projednal námitky ve lhůtě blízké se patnácti dny, potom by zákaz tvrdit za účelem obrany proti uplatněnému směnečnému nároku nové skutečnosti po uplynutí námitkové lhůty měl povahu procesního nástroje urychlujícího řízení.

Pokud ale žalovaný může svoji obranu uplatnit jen v 15ti denní lhůtě a tato obrana je následně projednávána s odstupem několika měsíců nebo let, není koncentrace směnečného rozkazního řízení nástrojem sloužícím k urychlení řízení, ale jen limitem nedůvodně kraticím žalovaného na jeho nezadatelném procesním právu tvrdit na obranu proti uplatněnému nároku skutkové okolnosti.

Další případné důvody uplatňování koncentračního principu ve směnečném rozkazním řízení

Odborná veřejnost poměrně často uvažuje v intencích potřeb uplatnění jakési procesní směnečné přisnosti. Jedná se o představu, že když směnečné právo směnečným dlužníkům řádně „nakládá od cesty“, je třeba přidat i něco málo (případně i něco víc) v procesní rovině.

Hmotněprávní uspořádání směnečného vztahu striktní koncentraci směnečného rozkazního řízení vůči žalovanému neopodstatňuje. Směnečné právo je právem věřitelským; má hned několik významných specifík značně zvýhodňujících věřitele na úkor dlužníka. Pohledávka vtělená do směnky je pohledávkou abstraktní; věřitel tudíž nemusí při jejím uplatnění tvrdit a prokazovat kauzu. V až dramaticky nevýhodném postavení se směnečný dlužník ocitá v okamžiku, kdy je směnka převedena indosací. Indosace směnky v případě, že nový majitel směnku nabyt v dobré víře, směnečným dlužníkům uzavírá nebo alespoň značně komplikuje možnost bránit se relativními námitkami (například námitkami kauzálními nebo námitkou excesivního vyplnění blankosměnky). To jsou nevýhody pasivní legitimace ve směnečném vztahu. Velmi obtížně se směneční dlužníci brání kauzálními námitkami, které vyplývají z vlastních vztahů jiných směnečných dlužníků k věřiteli; tato komplikovaná pozice směnečných dlužníků (zpravidla směnečných rukojmí) je dovozována – podle mne nesprávně – rozhodovací praxí soudů a částí doktríny.¹² Jsem přesvědčen o faktu, že směneční dlužníci

¹² K tomu viz např. KOTÁSEK, J. *Zákon směnečný a šekový: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. s. 179.: „Podle převažujícího názoru aval může uplatnit pouze ty námitky, které se zakládají na jeho vlastních vztazích k majiteli směnky, nikoliv ale na vztazích avaláta k majiteli směnky. Nemůže tedy bez dalšího namítat cokoli z kauzálních vztahů avaláta k věřiteli.“ nebo KOVARÍK, Z.: *Směnka a šek v České republice*. Praha: C.H.Beck, 2011. s.183.: „Je nutno také uvést, že totožnost postavení rukojmího s postavením avalátovým má povahu výlučně směnečnou. Tedy nepřesahuje do mimosměnečných vztahů. Proto jen z toho důvodu, že je rukojmím podepsaným na směnce za určitou osobu, nemá avalista žádné námitky z mimosměnečných vztahů toho, za koho se na směnku podepsal. Tím však není možnost obrany na základě mimosměnečných vztahů vyloučena zcela. Předpokládá to ovšem, že také avalista bude mít vedle avaláta vybudován svůj vlastní obecně právní vztah, nejspíše půjde o směnečnou smlouvu, který by mu umožňoval se bránit i okolnostmi, jež souvisejí s kauzálním pozadím směnky.“ nebo CHALUPA, R. Uplatnitelnost kauzálních námitek směnečnými rukojmími, *Právní rádce*, 2011, č. 9, s.20-21: „Zákon směnečný a šekový neobsahuje žádné ustanovení, z něhož by vyplývalo, že se směneční rukojmí nemohou bránit kauzálními námitkami. Zákon směnečný a šekový neobsahuje ani žádné ustanovení, které by bylo namíste vykládat tak, že směnečným rukojmím nesvědčí právo bránit se kauzálními námitkami. Ustanovení, které by soudům nedávalo jinou možnost, než uzavírat směnečným rukojmím možnost bránit se kauzálními námitkami, zákon směnečný a šekový neobsahuje. Takovou normou není ani čl. I §17 zákona směnečného a šekového, na nějž soudy v odůvodněných svých rozhodnutích, jimž avalistům uzavírají cestu ke kauzálním námitkám, často odkazují.“

jsou ve vztahu ke směnečnému věřiteli v dostatečně nevýhodném postavení již v rámci uspořádání směnečného vztahu. Není tudíž namístě popsanou asymetrii vztahu směnečný dlužník – směnečný věřitel umocňovat nesmyslnými procesními hendikepy, které směnečnému dlužníkovi komplikují nebo dokonce berou možnost bránit se proti nedůvodnému uplatnění směnky.

Požadavek nebo potřeba zvýhodňovat žalobce v řízení o zaplacení směnečného nároku tedy nevyplývá ani z hmotného práva.

Pohled do zahraničí

V důsledku sjednocení směnečného práva směnečněprávní konferencí uskutečněnou v roce 1930 v Ženevě platí v celé Evropě (ale i v Jižní Americe a dalších částech světa) velmi podobné směnečné právo. Výraznější koncentrace řízení, v jehož rámci je uplatňován směnečný nárok, se regulace průběhu řízení prosazuje jen u nás, na Slovensku a v Rakousku. Jedná se o právní úpravy, jež přežívají z rakouského civilního řádu z. č. 113/1895. Slovenská úprava je téměř totožná s úpravou naší, rakouská se od naší úpravy také příliš neliší. Slovenská republika usilovně pracuje na rekonstrukci procesního práva a je otázkou, zda stávající úprava směnečného rozkazního řízení přetrvá, neboť pokud je mi známo, tak v rámci rekonstrukčních prací probíhá intenzivní zkoumání dalších evropských úprav. Historickému kontextu naší právní úpravy směnečného rozkazního řízení se budu věnovat dále v textu, na tomto místě tedy nebudu uvádět žádné další podrobnosti.

Zvláštní koncentrace pro řízení, v nichž je realizován výkon směnečného práva, není vlastní tradičním baštám využívání směnek v obchodních vztazích, kterými byly Německo a Francie. Specifickou koncentrací řízení začleněnou do procesního práva pro situace, v nichž je uplatňován směnečný nárok, nevykazuje právní úprava Švédského království, Belgického království, Maltské republiky, Ruské federace a Lotyšské republiky.¹³ Není mi známo, že by se s výjimkou zmíněných tří států (ČR, SR a Rakousko) projevovala specifická koncentrace daná pro řízení, v nichž je uplatňován směnečný nárok, ani kdekoli jinde v Evropě.

Nežádá-li si specifickou koncentrací řízení zvýhodňující věřitele na úkor dlužníka směnečné právo mnoha států, v nichž je právní úprava směnek téměř shodná s úpravou naší, má úvaha, že si takovou koncentrací žádá naše směnečné právo, jen velmi malou váhu.

Právní úprava Spolkové republiky Německo

Aby bylo možné zkoumat případné uplatnění koncentračního principu v řízení o zaplacení směnečného nároku, je nezbytné nejdříve v alespoň stručné a zjednodušené podobě popsat průběh (a zejména specifika) řízení, která mohou v Německu posloužit jako platforma pro uplatnění a vyřízení směnečného nároku.

Německá právní úprava poskytuje věřiteli několik možností, jak ve zrychleném soudním řízení uplatnit svoji pohledávku. Pro uplatnění směnečných nároků¹⁴ jsou vytvořena dvě zvláštní řízení, jako odchylky od obecných zrychlených řízení. Jedná se o:

- směnečné řízení (Wechselprozess) a
- listinné, směnečné a šekové upomínací řízení (Urkunden-, Wechsel- und Scheckmahnverfahren).

Směnečný nárok může být uplatněn i v řízení listinném. Listinné řízení však není primárně koncipováno pro uplatnění směnečného nároku, v popisu se tedy budu zabývat zejména dvěma výše uvedenými řízeními. Popis směnečného řízení se bude sestávat ze dvou částí – z části obecné, která má povahu převzatého popisu listinného řízení a z popisu

Z judikatury: rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 13.7.1998, sp.zn. 9 Cmo 3/98 nebo rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 2.2.1999, sp.zn. Rc 32 Cdo 512/98.

¹³ S výjimkou Lotyšska nemá ani jeden z těchto států zvláštní řízení pro uplatnění směnečného nároku.

¹⁴ Nejen směnečných, ale například i šekových.

specifik. Obecnou část popisu směnečného řízení lze považovat za informaci o průběhu prostého listinného řízení, pokud je v něm uplatněn směnečný nárok.

Směnečné řízení (Wechselprozess)

Nároky ze směnky lze uplatnit ve zvláštním druhu listinného řízení, jež je označeno jako řízení směnečné (§ 602 a násl. německého civilního soudního řádu¹⁵). Směnečné řízení je „poddruh“ listinného řízení, které má žalobce k dispozici vedle běžného civilního řízení a obvyklého listinného řízení.¹⁶ Směnečné řízení je zvláštní, ještě výrazněji urychlená forma listinného řízení.¹⁷ Směnečné řízení lze vést jen na základě výslovného návrhu žalobce.

Nejdříve popíšu obecná pravidla fungování listinného řízení (Urkundenprozess).

Právní úpravu listinného řízení nalezneme v § 592 a násl. německého civilního soudního řádu.¹⁸ Jedná se o zvláštní typ sporného řízení, které může být zahájeno pouze na výslovný návrh žalobce (§ 593 odst. 1 NZPO). V listinném řízení jsou přípustné pouze listinné důkazy; rámec osvědčování listinami lze překročit v případě, že je zpochybněna pravost listin využitých k dokazování – v těchto případech může být ověřována pravost listin výsledkem účastníků.¹⁹

Neshledá-li soud uplatněný nárok důvodným (není přitom rozhodné, zda tento postoj zaujme na základě námítky žalovaného nebo z jiného důvodu) návrhu nevyhoví (§ 597 odst. 1 NZPO). Podle povahy důvodu, jež soud vede k odmítavému rozhodnutí, může listinné řízení skončit třemi druhy odmítavého rozhodnutí – odmítnutím žaloby jako nepřipustné, odmítnutí žaloby v listinném řízení nedovolené a zamítnutí (odmítnutí) žaloby jako nedůvodné.²⁰ Žalobci po odmítnutí žaloby jako nepřipustné zůstane zachována možnost uplatnit nárok ve všeobecném sporném řízení.²¹

Shledá-li soud žalobu důvodnou a žalovaný nenavrhne žádné důkazy pro vyvrácení důvodnosti návrhu, nebo žalovaný takový důkazní návrh předloží, ale soud jej zhodnotí jako nepřipustný či nezpůsobilý prokázat neopodstatněnost nároku, vyhoví návrhu rozsudkem.²² Uvedený rozsudek může žalovaný zvrátit návrhem na doplnění rozhodnutí podle § 321

¹⁵ Zákon spolkové republiky Německo nově vyhlášen v BGBl. I S. 3202, Zivilprozessordnung, ve znění pozdějších předpisů. Dále jen „NZPO“.

¹⁶ VORWERK, V., WOLF. CH. *Beck'scher Online-Kommentar zur ZPO*. Edition 13, Stand 15.06.2014, § 602 Rn. 1-16.: „Der Wechselprozess ist eine Unterart des Urkundenprozesses, der dem Kläger neben dem normalen Verfahren und dem gewöhnlichen Urkundenprozess wahlweise zur Verfügung steht.“

¹⁷ KRÜGER, W., RAUSCHER, T., BECKER-EBERHARD, E. *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung: ZPO: Band 2: §§355-1024*. 4. Auflage, In Leinen C.H.BECK, 2013, § 602 Rn. 1-8., ISBN 978-3-406-61031-8.: „Der Wechselprozess ist eine besondere, noch stärker beschleunigte Form des Urkundenprozesses.“

¹⁸ Zákon spolkové republiky Německo nově vyhlášen v BGBl. I S. 3202, Zivilprozessordnung, ve znění pozdějších předpisů. Dále jen „NZPO“.

¹⁹ HRUDA, Ondřej. Třídenní lhůta k podání směnečných námítek - neobvykle tvrdý přežitek. *Obchodněprávní revue*. 2011, č. 8, s. 236.

²⁰ KRÜGER, W., RAUSCHER, T., BECKER-EBERHARD, E. *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung: ZPO: Band 2: §§355-1024*. 4. Auflage, In Leinen C.H.BECK, 2013, § 597 Rn. 1-15., ISBN 978-3-406-61031-8.: „§ 597 handelt allein von der Verurteilung des Klägers. (Zur Verurteilung des Beklagten vgl. § 599.) Je nach den Mängeln der Klage und dem Prozessverhalten der Parteien können im Urkundenprozess drei Arten des abweisenden Urteils unterschieden werden: Abweisung als unzulässig, Abweisung als im Urkundenprozess unstatthaft und Abweisung als unbegründet. Die praktische Bedeutung dieser Unterscheidung zeigt sich in dem verschiedenen Umfang der Rechtskraft.“

²¹ MUSIELAK, H.-J et al. *Kommentar zur Zivilprozessordnung: ZPO mit Gerichtsverfassungsgesetz*. 11. neubearbeitete Auflage, In Leinen Vahlen, 2014. § 597 Rn. 1-15. ISBN 978-3-8006-4719-4.: „Eine weitere Klage im ordentlichen Verfahren bleibt zulässig.“

²² MUŽÍK, Přemysl. *Soudní uplatnění směnečné pohledávky ve vybraných právních řádech*. Brno, 2013, s. 26. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/325723/pravf_m/?lang=en. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně.

NZPO; lhůta je stanovena na dva týdny od doručení rozsudku. K projednání návrhu nařídí soud jednání.

Jestliže žalovaný uplatněný nárok popře, a to i jen zčásti, tj. zpravidla pokud navrhuje alespoň částečné zamítnutí žaloby, může soud buď návrh zamítnout, nebo nárok přiznat rozsudkem s výhradou (Vorbehaltsurteil). Rozsudek s výhradou je předběžné vykonatelný, listinné řízení se však transformuje do všeobecného sporného řízení (Nachverfahren). Navazující řízení tvoří s předchozím listinným řízením jeden celek.

Nejvýznamnější odchylku od prostého listinného řízení představuje zkrácení lhůt. Účastníci mohou být předvoláni tak, že lhůta uvedená v předvolání (Ladungsfrist) je zkrácena na 24 hodin, resp. 3 dny (§ 604 odst. 2 NZPO).

Specifické je i určení místní příslušnosti. Způsob určení místní příslušnosti soudu podle § 603 NZPO umožňuje podat žalobu (samozřejmě i projednání takto podané žaloby) u soudu, v jehož obvodu se nachází platební místo směnky.²³

Listinné, směnečné a šekové upomínací řízení (Urkunden-, Wechsel- und Scheckmahnverfahren)

Upomínací řízení představuje paralelu našeho rozkazního řízení. Ve srovnání s českým rozkazním řízením se však jedná o řízení modernější, promyšlenější a propracovanější. Vyřízení nároku v rámci tohoto druhu řízení je možné jen v případě, že návrh žalobce na zahájení řízení obsahuje výslovný projev vůle směřující k projednání nároku právě v tomto druhu řízení. Za výslovný projev vůle lze považovat využití příslušného formuláře. Splňuje-li návrh věřitele všechny zákonné předpoklady, vydá soud platební rozkaz (Mahnbescheid).

Listinné, směnečné a šekové upomínací řízení (Urkunden-, Wechsel- und Scheckmahnverfahren) je zvláštním druhem upomínacího řízení, které nahrazuje klasické upomínací řízení tehdy, byla-li žalobcem uplatněna směnka. Uplatňuje-li žalobce směnečný nárok v upomínacím řízení, musí zvolit cestu listinného, směnečného a šekového upomínacího řízení.

Dospěje-li soud k závěru, že uplatněný nárok je důvodný (zejména nemá-li důvod pochybovat o pravosti předložené směnky) vydá platební rozkaz. Prostředkem procesní obrany proti platebnímu rozkazu je rozpor (Widerspruch). V případě nepodání rozporu vydá soud na další návrh žalobce vykonatelný platební rozkaz (Vollstreckungsbescheid), který má účinky předběžně vykonatelného rozsudku pro zmeškání (Versäumnisurteil). I proti předběžně vykonatelnému rozsudku pro zmeškání má žalovaný možnost se bránit, a to ve lhůtě dvou týdnů od jeho doručení; k obraně v tomto případě žalovanému slouží protest (Einspruch)²⁴. Má-li protest potřebné náležitosti, vrací se řízení do fáze před marné uplynutí lhůty k podání rozporu. Řízení lze popsáním způsobem vrátit zpět jen jednou.

Zajímavý je důsledek podání rozporu. Podání rozporu proti platebnímu rozkazu v případě, že je v řízení uplatněn směnečný nárok, může vyústit na základě zohlednění dalších okolností v přeměnu upomínacího řízení v listinné řízení (Urkundenprozess) nebo ve směnečné řízení (Wechselprozess).

Koncentrace německého zrychleného řízení, v němž je uplatněn směnečný nárok

²³ KRÜGER, W., RAUSCHER, T., BECKER-EBERHARD, E. *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung: ZPO: Band 2: §§355-1024*. 4. Auflage, In Leinen C.H.BECK, 2013, § 602 Rn. 1-8., ISBN 978-3-406-61031-8.: „Der besondere Gerichtsstand des § 603 erlaubt die Klage auch am Zahlungsort und schafft eine gemeinsame örtliche Zuständigkeit für ein Vorgehen gegen mehrere Beklagte.“

²⁴ DOBEŠ, Matěj. Platební rozkaz: analýza a komparace. Brno, 2013. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/322823/pravf_m/diplomova_prace.pdf. Právnický fakulta Masarykovy univerzity.

V žádné ze dvou variant zkráceného řízení²⁵, v jejichž rámci je uplatňován směnečný nárok se neuplatňuje koncentrační princip. Nelze vyloučit uplatnění koncentrace řízení v případě, že je nárok ze směnky uplatňován v obecném sporném řízení (buď přímo, nebo po přeměně řízení). Této koncentraci však odpovídá naše první skutková koncentrace, nikoli koncentrace navozená vydáním směnečného platebního rozkazu.

Není mi známo, že by uplatňování směnečných nároků v německém sporném řízení bylo absencí koncentrace řízení limitováno co do své efektivity, funkčnosti nebo rychlosti.

Stručný pohled do historie

Směnečné rozkazní řízení bylo ve stávající podobě²⁶ v našem právním řádu zformováno již v předminulém století zákonem č. 113/1895 z.ř. o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní, dále rovněž „CSŘ“)

CSŘ úpravou směnečného rozkazního řízení situoval do §§ 555-559. Ustanovení § 557 odst. 1 CSŘ uplatnění směnečného nároku v rozkazním řízení reguluje takto: „Zakládá-li se pohledávka žalobou vymáhaná na směnce, která má všechny náležitosti platné směnky a o jejíž pravosti není pochyb, a jsou-li v žalobě zároveň předloženy v prvopise kromě směnky také protest a návratný účet, pokud těchto listin v tom kterém případě jest k odůvodnění žalobcových nároků zapotřebí, může žalobce žádati, aby bylo žalovanému přikázáno, aby v neprodlužitelné lhůtě tří dnů pod exekucí zaplatil směnečný dluh i s vykázanými vedlejšími pohledávkami a se žádanými a soudcem ustanovenými náklady, nebo aby proti tomu vznesl své námitky (platební příkaz).“

Lhůta určená k obraně žalovaného proti platebnímu příkazu byla v CSŘ upravena v §550 následovně: „V platebním příkaze budiž vyřčeno, že žalovaný má do čtrnácti dnů po doručení platebního příkazu uspokojiti pod exekucí nároky proti němu vznesené i s náklady soudem určenými, nebo podati své námitky proti platebnímu příkazu. Lhůta tato nemůže býti prodloužena.“

Ustanovení §552 CSŘ upravovalo včasné, resp. opožděné námitky takto: „Námitky proti platebnímu příkazu jest podati ve lhůtě v platebním příkaze vytčené u soudu, který příkaz vydal. Námitky podané opožděně buďte odmítnuty bez projednání. O námitkách podaných včas jest bez nového návrhu žalobcova ustanoviti rok k ústnímu přelíčení na dobu co možná krátkou.“

Podobu směnečného rozkazního řízení, jak byla koncipována v CSŘ, převzal i zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád). Bez významnějších obsahových změn platí výše popsaná, před 120 ti lety přijatá úprava dodnes.

Zastávám názor, že tradice mají svůj význam. Respekt k dlouho fungující pravidlům není dobré odmítat. Nicméně; pokud v důsledku změny společenských poměrů přestane právní úprava vyhovovat aktuálním potřebám společnosti, je čas na změnu, neboť přílišná inklinace k tradicím nesmí být překážkou přijetí kvalitní, moderní fungující úpravy.

Je třeba konstatovat, že úprava směnečného rozkazního řízení, jak byla do našeho civilního procesu přijata v roce 1895 CSŘ a věcně zůstala v podstatě nezměněna dodnes (s výjimkou prodloužení námitkové lhůty), společenským poměrům nevyhovuje. Směnečné rozkazní řízení se svou přísnou koncentrací bylo koncipováno v době, kdy směneční dlužníci buď zaplatili, nebo se zastřelili, v době, kdy směnky zastřešovaly mnohem jednodušší příčinné vztahy a v době, kdy by si jen málokdo troufl uvažovat o možnosti vymáhat soudně směnku v situaci, kdy dluh byl zaplacen nebo vůbec nevznikl.

Směnky v současnosti mnohdy zajišťují tak komplikované právní vztahy, že vymezení obrany proti uplatněné směnce představuje stejný nebo i složitější problém, než kontraktace

²⁵ Tj. směnečného řízení a listinného, směnečného a šekového upomínacího řízení.

²⁶ Konstatuji-li shodu mezi stávající a rakouskou úpravou směnečného rozkazního řízení, činím tak s ohledem na stejnou koncepci a podobu úpravy; od detailů odhlížím.

předmětného vztahu. Nedůvodné uplatnění směnky v současné době není zdaleka výjimečným jevem. Z výše uvedených důvodů jsem přesvědčen, že přišel čas na změnu. Přišel čas upravit řízení o zaplacení směnečného nároku tak, aby jím zakotvený procesní režim vyhověl požadavku na rychlé projednání nároku v rozkazním řízení, přitom však co nejméně omezoval možnost vydání věcně uspokojivého rozhodnutí, omezoval účastníky řízení v uplatnění jejich procesních práv pouze v nezbytné míře a respektoval právo všech účastníků řízení na spravedlivý proces.

Hodnocení koncentrace směnečného rozkazního řízení

Skutková koncentrace řízení je kontroverzním nástrojem regulace řízení; při kvalifikovaném uplatnění je způsobilá potlačit některé jevy, jež mají za následek prodloužení doby řízení, současně však účastníky řízení omezuje v možnosti unést břemeno tvrzení a břemeno důkazní a dostát tak svojí zodpovědnosti za úplné zjištění skutkového stavu. Koncentrace směnečného rozkazního řízení je koncipována tak, že neovlivňuje důkazní rovinu zjišťování skutkového stavu, zcela zásadně však žalovaného limituje v možnosti tvrdit na svoji obranu skutkové okolnosti. Koncentrace směnečného rozkazního řízení je typickým příkladem kontraproduktivního působení na průběh řízení. Omezení žalovaného v možnosti vymezit obranu proti uplatněnému směnečnému nároku do 15ti denní námitkové lhůty:

- nepřináší řízení žádnou výhodu (pokud ovšem není za výhodu považován stav, že soudy věcně projednávají méně směnečných věcí z toho důvodu, že žalovaní nestihli v námitkové lhůtě dostatečně kvalifikovaně vymezit svoji důvodnou obranu), zejména ne zkrácení doby projednání věci, neboť námitky bývají soudy zpravidla projednány s tak velkým časovým odstupem po podání námitek (minimálně několik měsíců, mnohdy i několik let; jen výjimečně několik týdnů), že uzavření možnosti pro žalovaného řádně si vymezit svoji obranu po uplynutí námitkové lhůty nepřináší žádnou časovou úsporu; neeliminuje tudíž průtahy v řízení,

- je bezprostředním důvodem vydání mnoha věcně neuspokojivých rozhodnutí (rozhodnutí, které žalovanému ukládají povinnost zaplatit žalobci směnečný peníz, příslušenství a náklady řízení navzdory faktu, že uplatnění směnečného nároku v řízení není důvodné).

Nechápu smysl a účel uplatnění koncentračního principu ve směnečném rozkazním řízení (ve stávající podobě) – nepřináší totiž řízení žádnou kvalitativní výhodu, atakuje však právo žalovaného na spravedlivý proces. Kauzální obrana proti směnce není snadná a vymezení námitek patří mezi nejnáročnější procesní úkony účastníků, s nimiž se lze ve sporém řízení setkat. Nastavení takových procesních pravidel pro vedení obrany proti směnečnému platebnímu rozkazu, které mají za následek, že mnozí z žalovaných v řízení neuspějí, byť uplatňují obranu důvodnou, odporuje cílům civilního procesu. Koncentrace obrany žalovaného proti uplatnění směnečného nároku v případě, že soud rozhodne v rozkazní formě řízení, rezignuje na věcnou správnost rozhodnutí; připouští totiž navození takové procesní situace, v níž se žalovaný proti uplatněnému směnečnému nároku neubrání, ač disponuje důvodnou obranou, neboť nezvládne vyhovět požadavku OSŘ a rozhodovací praxi soudů formulovat námitky v námitkové lhůtě v projednatelné podobě.

Úvahy de lege ferenda

Směnečné rozkazní řízení není koncipováno správně a koncentrace navozovaná v tomto řízení zvýhodňuje žalobce na úkor žalovaného. Má-li však mít rozhodování soudů povahu řádného výkonu soudní moci, musí soudy respektovat limity dané koncentrací směnečného rozkazního řízení. Nechci řešit otázku, zda je vhodná novelizace, nebo je namístě čekat až na rekonfiguraci. Změna právní úpravy racionalizující koncentrací směnečného rozkazního řízení by však měla být uskutečněna.

Při zachování specifického směnečného rozkazního řízení a jeho koncepce (směnečný platební rozkaz je i po podání námitek v řízení dále působícím rozhodnutím, které je případně rušeno až rozsudkem po projednání námitek²⁷, vidím dvě možné cesty reparace stávajícího nijak zvláště příznivého stavu právní úpravy – koncentraci směnečného rozkazního řízení by bylo možné buď zcela zrušit, nebo zásadně zmírnit.

Absolutní eliminace koncentračního principu by podle mého přesvědčení řízení o zaplacení směnečného nároku nijak významně neprodloužila, nemohu však vyloučit, že by průtahy v řízení v důsledku potlačení koncentrace nastávat mohly. Zmírnění koncentračního principu by mohlo být rozumným kompromisem. Pokud by mělo být směnečné rozkazní řízení koncentrováno méně intenzivně, byl by rozumný model, v jehož rámci by:

- žalovaný v námitkové lhůtě musel vymezit podstatu obrany v jejích hrubých obrysech s tím, že v další rozumné lhůtě, která by neprodloužovala efektivní přípravu jednání a která by nekončila přehnaně dlouho před nařízeným námitkovým jednáním, by tuto obranu musel konkretizovat a precizovat
- v odůvodněných případech by bylo možné dodatečně doplnit i dosud neuplatněnou obranu, pokud by jejím zohledněním nenastaly průtahy v řízení;
- uplatnění koncentračního principu by bylo stejně jako u první skutkové koncentrace a neúplné apelace prolomeno odpovídajícími výjimkami.

Mám-li se vyjádřit k faktu, kterou z uvedených možností preferuji, přikláním se ke zmírnění koncentrace směnečného rozkazního řízení na rozumnou mez.

Závěr

Je-li nezbytné řízení více zformalizovat s cílem akcentovat jeho rychlost, je třeba zásah do oprávněných procesních zájmů účastníků učinit promyšleně a citlivě tak, aby tento zásah byl co nejméně citelný a nepřekročil rozumné meze. Tomuto cíli se právní úprava směnečného rozkazního řízení nepřibližuje ani vzdáleně.

Díky koncentraci směnečného rozkazního řízení máme specifické sporné řízení vedené o zaplacení směnečného nároku, které sice v některých případech probíhá rychleji, nikoli však proto, že by zmíněná koncentrace eliminovala průtahy v řízení, nýbrž proto, že žalovanému znemožňuje uplatnit důvodnou obranu. Nebojím se tudíž konstatovat, že směnečné rozkazní řízení je černou dírou na spravedlnost.

Směnečné rozkazní řízení ve své podstatě koliduje s právem na spravedlivý proces, neboť nedůvodně a nepřiměřeně znevýhodňuje žalovaného na úkor žalobce. Koncentrace směnečného rozkazního řízení neodstraňuje průtahy v řízení, ale znemožňuje žalovaným uplatnit v řízení důvodnou obranu.

Pokud bych položil otázku, zda skutečně chceme mít v řízení takto působící koncentrační prvek, tak jsem přesvědčen o faktu, že zrušení nebo zmírnění koncentrace směnečného řízení by nevítili zejména směneční věřitelé, kteří se obohacují zneužitím systémové chyby v úpravě směnečného rozkazního řízení. Za sebe odpovídám, že mně by stávající koncentrace směnečného rozkazního řízení, rozhodně nechyběla.

*autor působí jako odborný asistent na Právnické fakultě MU v Brně a jako advokát

²⁷ Koncepci směnečného rozkazního řízení je však třeba také kriticky zkoumat, neboť například fakt, že celé námitkové řízení je vedeno jen za účelem posouzení důvodnosti vydání směnečného platebního rozkazu, přináší celou řadu problematických důsledků (v řízení nelze s výjimkou výsledků dokazování zohlednit nic, co se událo po vydání směnečného platebního rozkazu).